

visszaszerzése után Szombathelyről egyelőre nincs menetrendszerű repülés.

Az utolsó egységben (*Büntettek – repülőgép-eltérítési kísérletek*) egy-két, Szombathelyet is érintő repülőgép-eltérítésről olvashatunk.

A monográfia több szempontból is eredeti és újszerű. Kalocsai egyrészt a történettudomány módszereivel a közlekedéstörténeten belül is periférikusnak tekintett repüléstörténettel foglalkozott, leginkább regionális és lokális vonatkozásban. Másrészt nem egy technikatörténeti leírást olvashatunk, hanem egy történettudományos értekezést gazdaság-, társadalom- és mentalitástörténeti vonatkozással. A kötet mindenféle tekintetben hiánypótló, hiszen e perspektívában eddig csak a katonai és a sportrepülés története került górcső alá.

A kötet logikusan és kronologikusan felépített, alap kutatásnak tekinthető. A szerző széles forrásbázist használt a helyi és országos sajtón, az aviatikai szaklapokon át a levéltári dokumentumokig. A kötet a vizsgált problémakörön túl, a történet kerekessége okán, egyetemes és magyar történelmi kitekintésekkel is bír. A munka rendkívül olvasmányos és érdekes, nyelvtanilag és stilisztikailag is alapos és igényes. A történéseket számos korabeli képeslap, kép, illusztráció, térkép és táblázat teszi vizualizálhatóvá. Maga a kötet esztétikailag is hívogató, segít a témára való ráhangolódásban. A történeti rész után kronológiát, helység- és személynévmutatót is találunk.

Kalocsai legújabb és a korábbiakhoz képest újszerű, lokális repüléstörténeti írása bár szakmunka, bármely, a téma iránt érdeklődő olvasó számára izgalmas olvasmány lehet. Ugyanakkor történettudományosan is autentikus, megmutatja az aviatikában rejlő kutatási lehetőségeket és azok relevanciáját a honismeretben és a történelemtudományban.

Összefoglalva elmondható, hogy Kalocsai Péter ismételten – a korábbi színvonalas kutatásainak folytatásaként – hiánypótló

monográfiát tett le az asztalra, amely a hazai repüléstörténeti kutatások új útját is kijelölheti.

(*Kalocsai Péter: Gyors, gyorsabb, leggyorsabb. A szombathelyi polgári repülés története a 20. században. Szülőföld Könyvkiadó. Szombathely, 2019. 159 oldal*)

Horváth Csaba Sándor

„A MAGYARORSZÁGI NEMZETISÉGEK NÉPRAJZA” LEGÚJABB NÉMET ÉS SZLOVÁK KÖTETÉRŐL

A nemzetiségekkel foglalkozó mindenkori kormányiszerv immár ötödfél évtizede szívügyének érzi a hazai nemzetiségek szellemi és tárgyi néphagyományai kutatásának eredményeit közzétevő kiadványsorozat támogatását. E kormányiszerv néhány éve a Miniszterelnökség Egyházi és Nemzetiségi Ügyekért Felelős Államtitkársága. 2019–2020-ban a Magyar Néprajzi Társaság a megítélt támogatást két anyanyelvű és egy magyar nyelvű válogatáskötet kiadására fordította, közülük ezen ismertetésben a német és a szlovák kiadvánnyal foglalkozunk.

A *Beiträge zur Volkskunde der Ungarn-deutschen* 2019 immár a 34. könyve *A magyarországi németek néprajza* alsorozatnak. A könyv társkiadója az ELTE Germanisztikai Intézete. A Prof. Em. Dr. Karl Manherz/Manherz Károly által szerkesztett kötet hét tanulmányt tartalmaz. Ezek közül a legnagyobb ívű Sós Gabriella áttekintése a mecseknádasdi német temetkezési szokásokról és temetőkulturáról. Kitér a temetkezés szokásaira, az azok során használatos nyelvjárási megnevezésekre, a sírkövek készítésére és jellegzetességeire. Külön értéke a vizsgálatnak a sírfeliratok nyelvi elemzése, s azok tájnyelvének az összevetése az irodalmi német nyelvvel.

Solymos Norbert a hűgyészi katolikus vallási életet mutatja be a két világháború közötti időszaktól napjainkig. Egyfelől

foglalkozik az otthonokban megtalálható szakrális tárgyakkal, másfelől a templom berendezési tárgyaival, továbbá a község hitgyakorlásának nyilvános tereivel. A mezőgazdasági munkákkal kapcsolatos vallási elemek sem kerültek el a figyelmét.

Verebélyi Kincső tanulmányát a ciszterci szerzetes, Schwartz Elemér munkásságának szentelte. A germanista filológusként működő atya több mint negyedszázadon át jelentősen hozzájárult a szakrális néprajz műveléséhez. A professzor tudományos kötetei mellett megismerhetjük a népi vallásosság felújításában, a betlehemépítő mozgalomban betöltött szerepét is. Verebélyi tanárnő másik írása recenzió Nebojszki László *Felső-bácskai települések néprajzi-helytörténeti leírása 1859–60-ból* c. művéről. A kiadvány rendkívüli jelentősége az, hogy első kézből származó dokumentum a többnemzetiségű falvak mindennapi életkörülményeiről, életmódjáról és lakóinak gondolkodásmódjáról.

N. Balogh Anikó Wilhelm Roxer visszaemlékezéseit teszi közzé, aki fiatal katonaként a Ludwig Cornides parancsnoksága alatt harcolt szepességi „*Jäger-Bataillon*” tagjaként, s így élte át az 1848–49. évi magyar szabadságharc eseményeit. A Görgei tábornok alárendeltségében működött vadászosztag kordokumentum értékű történetén keresztül betekintést nyerhetünk a fegyverletételig hűségesen harcoló cipszer egység történetébe.

Voigt Vilmos professzor egy néhány éve a hajósi németek identitásának elemeit feldolgozó gyűjteményes kötetet értékel. A „*Mi svábok vagyunk és azok is maradunk*” c. könyv azért is fontos, mert az ott élők önzönosságának összetevőit, jellemzőit az adatközlők szavaival olvashatjuk benne.

Szalai-Weber Mária a nagynyárádi képfestés hagyományának bemutatására vállalkozott, döntően a 2017-ben elhunyt Sárdi János képfestőmester szóbeli közlései alapján. A XVIII. század elejére visszanyúló, regionálisan jelentős mesterség sajátosságait

Sárdi életútján keresztül ismerhetjük meg. Ahhoz, hogy a képfestés rákerült az UNESCO szellemi kulturális örökség listájára, a baranyai mester sok évtizedes munkássága is hozzájárult.

A *Národopis Slovákov v Maďarsku 2019* jubileumi, 25. kötete a hazai szlovákság néprajzát bemutató alorozatnak. A szerkesztési munkálatokat ezúttal Katarína Király/Király Katalin PhD. vállalta magára, a megjelenéshez anyagilag hozzájárult a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete is.

Ján Botík pozsonyi néprajzprofesszor köszönti az alorozat jubileumát. A 120 megjelent írás szerzői között számos tudományág hazai és anyaországi képviselője található, tematikusan pedig leíró vagy elméleti jellegűek. A kiadványok szerkesztésében kulcsszerepet játszott Gyivicsán Anna és Ando György. A tanulmányokból visszaköszön a magyarországi szlovák közösség tradicionális kultúrájának és nyelvének történetileg régebbi rétege ugyanúgy, mint a szlovák kisebbségi kultúra, élet és az identitás fejlődési dinamikája, a párhuzamosan zajló folytonosság és annak megszakadása, vagyis a megmaradás és a változás.

A tótkomlói családneveket kutatta Iveta Valentová és Tuska Tünde. A török kiűzése után felvidéki szlovákokkal újratelepült Komlós ma is a hazai szlovákság egyik meghatározó helysége. A családnevek keletkezésének, motivációinak és nyelvi szerkezetének elemzése olyan tartalmi, szóképzési és helyesírási jellegzetességeket mutat, amelyek egyrészt az enklávékban létező magyarországi szlovák közösség és nyelv sajátosságaiból fakadnak, ugyanakkor hatással voltak rájuk a gazdasági és politikai viszonyok.

Bácskainé Pristyák Erika geográfus a nyíregyházi tirpákság hagyományainak továbbélésével foglalkozik. A bokortanyák népe a kiegyezés utáni fél évszázadban élte virágkorát, az azt követő történelmi időszakokban hanyatlásnak indult. A rendszer-

változás óta evangélikus egyházi, valamint világi közművelődési és civil szervezésben az újjáélesztés reményét keltő jeleit tapasztalhatjuk körükben.

A tirpák szlovákok viseletének jellemzőit Bodnár Zsuzsanna tekintette át. A viseletben a tanyasi-városi hatás kettőssége figyelhető meg. Nyíregyháza tirpák lakossága társadalmilag, területileg erősen tagolt volt, így a hagyományos viselet elhagyása, a városi öltözködés átvétele a különböző társadalmi rétegeknél különböző módon és időszakokban zajlott le.

Király Katalin tanulmányban mutatja be a magyarországi szlovák lányok és asszonyok fej- és hajviseletét. A valamennyi általuk lakott hazai régióra kiterjedő vizsgálat a két világháború közötti időszakra összpontosít, esetenként kitekintve a 60-as évekig. A szebbik nem életében az egyes szakaszok átlépését hűen tükrözte a hajviseletük, ill. a fejfedők, amelyeket családi ünnepek, ill. évnyegyedes szokások alkalmával hordtak.

Erdélyi-Molnár Kata beszámol a két éve közzétett *Rákoskeresztúri kincsesláda* c. kötetük népzenei gyűjtő- és feldolgozó-munkálatairól. A dallamanyag túlnyomó többsége a magyar és a szlovák népzene közös új stílusához tartozik. A régi szlovák népdalversek használatának köszönhetően néhány olyan XIX. századi magyar népies műdallam is fennmaradt Rákoskeresztúron a legutóbbi időkig, amelyek a magyar dalhagyományból már jórészt kikoptak.

Zsilák Mária professzor asszony a régi cseh orvosi kéziratok terminológiáját hasonlítja össze a magyarországi szlovákok népi orvoslásának szakkifejezéseivel. A tótkomlói népi orvoslás nyelvi elemzése

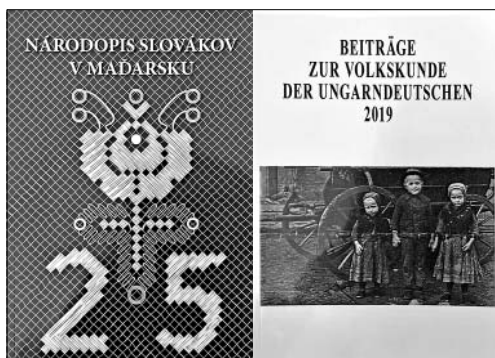
számos európai összefüggésre mutat rá a hagyományos kultúra eme interdiszciplináris szegmensében. Szintén Zsilák Mária a bánhidai Izing család hagyatékából fennmaradt két, ponyva formájában kiadott *Agnus Dei-füzet* búcsújáró énekeit szintén vizsgálat tárgyává tette. E szövegekben interetnikus és európai párhuzamok lelhetőek fel. Az írás vallási néprajzi vonatkozásai néhány, napjainkban is készített és hordott tárgy típusait is felöleli.

Báti Anikó és Juhász Katalin a „*Kerepesi sziget*” két településének példáján tárja elénk a (re)konstruált szlovák hagyományokat és azok szerepét a lokális identitás alakulásában. Csömörön és Rákoskeresztúron az önazonosság alkotóelemeit – alkalmazkodva az aktuális gazdasági, társadalmi, kulturális környezethez – újra- és újraalkotja az adott közösség. Az újfajta formák megalkotásához maximális mértékben igyekeznek támaszkodni a

tényleges gyökereikre: a helytörténeti, néprajzi kutatások eredményeire, s ami ugyanilyen fontos, az idősebbek emlékezetében még élő szellemi örökségre.

Pluhár Tamás a Békés megyei szlovákok kulturális lehetőségeivel foglalkozik. A nyitrai egyetemen kidolgozott modellhez illeszkedő kutatás magában foglalja a tárgyi, ill. szellemi kulturális örökség, a kulturális szervezetek és rendezvények, a kulturális infrastruktúra, valamint az e szektorban található emberi erőforrások feltérképezését és kiértékelését.

Uhrin Erzsébet az 1989–2018 között Magyarországon megjelent szlovák néprajzi kiadványokat tekinti át. Bemutatja az adott időszakban kiadott tudományos néprajzi monográfiákat, köteteket, gyűjteményeket

és szakmai periodikákat, közöttük *A magyarországi szlovákok néprajza* kiadványsorozatot. Külön kitér a dokumentumok nyelvezetére is.

Ján Botík összeállította a 80. életévének betöltése alkalmából Gyivicsán Anna bibliográfiáját is, 1965-től napjainkig. Horváth Sándor Zsilák Mária *Igaz történetre figyelmezzetek...* című Tatabánya-Bánhidán kiadott, az ottani Izing család történetét feldolgozó kötetét recenzálta.

A jubileumi szlovák néprajzi kötetet az 1989–2018 között megjelent hazai szlovák néprajzi kiadványok teljes könyvészeti jegyzéke zárja.

A magyarországi nemzetiségek néprajza kiadványsorozat német és szlovák anyanyelvű tanulmányai végén magyar és angol nyelvű rezümék segítik az jobb eligazodást.

(Beiträge zur Volkskunde der Ungarn-deutschen 2019. A magyarországi németek néprajza 34. Szerk.: *Karl Manherz/Manherz Károly*. ELTE Germanisztikai Intézet–Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2019. 280 oldal – Národopis Slovákov v Maďarsku 2019. A magyarországi szlovákok néprajza 25. Szerk.: *Katarína Király/Király Katalin*. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2019. 211 oldal)

Székelly András Bertalan

EGY FILOSZ NÉPRAJZKUTATÓ REMEKLÉSE

Ezzel az érzéssel tettem le Hála József új, 25 tanulmányt tartalmazó kötetét, amely impozáns válogatást nyújt a szerző néprajzi témájú írásaiból. A megjelenésük idejét tekintve 37 esztendő termését tartalmazó könyvben található tanulmányok három nagyobb egységbe foglalva kerülnek az olvasó elé. Az első a *Néprajztörténet*, ami 7 írást tartalmaz. Már ezek között is találunk olyat, amely megcsillantja a szerző – hogy azt ne mondjam „kaján” – hajlamát az elődök tévedéseinek következetes kijavítására,

kiigazítására, plágiumgyanús tollvonásaik leleplezésére. Ami nem egészen veszélytelen művelet, nagyon alapos filológiai utánajarást és szerkesztői pontosságot igényel. Szerencsére szerzőnk mindkét tulajdonsággal rendelkezik, meg aztán nem is mindig maga „leplezi le” a „plagizátort”, aki jelen esetben a fiatal Jankó János, s a vádat nem kisebb személyiség képviseli, mint Herman Ottó, aki aránytalan és szakmai féltékenységet sejtető vehemenciával esett neki ifjú kollégájának, amiért a kalotaszegi lakodalom leírásának 20 oldalnyi szövegéből 20 sort – közvetlenül, vagy közvetve – Kőváry László, valamint Résző Ensel munkájából vette át, a forrás megnevezése nélkül. Hála József tehát nem annyira a leleplező „hálátlan”, hanem a jelenséget megörökítő tudománytörténész „hálás” szerepére vállalkozik, a megértő és békéltető utókor képviselőjeként, aki „együttal” saját filológiai figyelmetlenségét is bevallja, amiért hibásan közölt újra egy Kalotaszeg népeletével foglalkozó írást.

A kötet írásaik szinte mindegyikére jellemző, hogy azon kívül, amiről szólnak, még külön tudománytörténeti kuriózumot is tartalmaznak. Ilyen a Keszi Kovács László és Gunda Béla *Ipoly és Garam menti gyűjtéseiről* készült kéziratok sorsának feltárása, amik a Néprajzi Múzeum 1938-ban létrehozott, immár 33 ezernél több leltári számból álló Ethnológiai Archívum (EA), több mint 560 folyóméternyi kézirat- és hagyatékananyagának első és második számú tételei. Ez már önmagában is figyelemre méltó felfedezés, de a java az, hogy Gunda Béla, aki ’akkor’, vagyis 1939-ben nem adta le az adattárnak a kéziratát, 1993-ban, a Börzsönyvidék című tanulmánykötet szerkesztőinek kérésére kibővítve elkészítette és meg is jelenhetett.

Rendhagyó módon, de jelentőségénél fogva beleillik a tanulmánykötetbe annak a tanácskozásnak Hála József és Balassa Iván által aláírt jegyzőkönyve, amire a „rendszerváltásként” ismert eseményt követően,